

Дудченко В. В.,
аспірант кафедри міжнародного, європейського права та цивільно-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ МИТНИХ ПРОЦЕДУР ВІДПОВІДНО ДО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

CONCEPTS AND ESSENCE OF CUSTOMS PROCEDURES IN ACCORDANCE WITH LEGISLATION OF UKRAINE

Міжнародна торгівля – одна з основних форм міжнародних економічних відносин, тому суперечності, що виникають у процесі митного оформлення товарів, справляють значний негативний вплив як на кожну країну, так і на світову економіку загалом. Тому необхідність узгодження митних процедур із міжнародними стандартами не викликає сумнівів. Інтеграційні процеси в митній сфері роблять значний внесок в економічний розвиток країн. Останнім часом в Україні досягнуто відповідних успіхів у лібералізації режимів торгів, це також стосується і митних процедур. Процедури митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон України, єдині та регламентовані відповідними нормативно-правовими актами різної правової сили, зокрема, законами України, актами Кабінету Міністрів України, актами Міністерства фінансів України та іншими актами, що встановлюють обсяг та зміст митних формальностей у процесі переміщення товарів через митний кордон України. Сутність митних процедур полягає в тому, що в них відображені відповідні умови, яких необхідно дотримуватися щодо товарів, поміщених під відповідну процедуру. Також за допомогою неї суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності реалізують свої права і обов'язки в митній сфері.

У широкому розумінні митна процедура – це нормативно встановлена система, що внутрішньо структурована правовими відносинами, орієнтована на досягнення конкретного правового результату та складається з відповідних митних елементів, що послідовно змінюють один одного. У вузькому форматі митні процедури розглядаються як сукупність норм, що визначають для митних цілей вимоги і умови володіння, користування і(або) розпорядження товарами на митній території митного союзу або за її межами.

Кожна митна процедура являє собою сукупність вимог, зумовлених порядком митного контролю товарів, митного оформлення товарів та особливостями справляння (сплатою) митних платежів, умови здійснення яких залежать від мети, форми та умов їх переміщення (тобто певного митного режиму). Знання правової природи та виконання їх у повному обсязі та відповідно до вимог чинного законодавства сприяє зміцненню митної політики держави, повноті сплати митних платежів та зменшує або навіть унеможливує провезення контрабанди на територію держави. Необхідно зазначити, що ефективність митних процедур визначається збалансованістю інтересів держави та учасників зовнішньоекономічної діяльності.

Ключові слова: митні платежі, митний контроль, митне оформлення, митний режим, система податків, контрабанда.

International trade is one of the main forms of international economic relations, so the contradictions arising from the customs clearance of goods have a significant negative impact on each country separately, and on the world economy in general. In this regard, the need to bring customs procedures to EU standards is not in doubt. Integration processes in the customs sphere make a significant contribution to the economic development of countries. In recent years, Ukraine has made good progress in the liberalization of trade regimes, this also applies to customs procedures. Procedures of customs control and customs clearance of goods transported across the customs border of Ukraine are uniform and regulated by the relevant legal acts. The essence of customs procedures is that they reflect the relevant conditions that must be observed in respect of goods placed under the relevant procedure. Also, with its help, the subjects of foreign economic activity exercise their rights and obligations in the customs sphere.

In a broad sense, the customs procedure is a regulatory system, internally structured by legal relations, focused on achieving a specific legal result and consisting of relevant customs elements that successively change each other. In a narrow format, customs procedures are considered as a set of rules that define for customs purposes the requirements and conditions of possession, use and (or) disposal of goods in the customs territory of the customs union or abroad.

Each customs procedure is a set of requirements stipulated by: the order of customs control of goods, customs clearance of goods and the peculiarity of collection (payment) of customs duties, the conditions of which depend on the purpose, form and conditions of their movement (that is, a certain customs regime). Knowledge of their legal nature and their implementation in full and in accordance with the requirements of the current legislation contributes to the strengthening of the customs policy of the state, the completeness of customs payments and reduces or even eliminates the possibility of transportation of contraband into the territory of the state. It should be noted that the effectiveness of customs procedures is determined by the balance of interests of the state and participants of foreign economic activity.

Key words: customs payments, customs control, customs clearance, customs regime, tax system, smuggling.

Важливо розуміти, що повне додержання законодавчо встановлених вимог під час проведення митних процедур значно зменшує або навіть унеможливує провезення контрабанди на територію держави, а також сприяє повноті сплати митних платежів.

Теоретичну основу митних процедур досліджували такі науковці: Б.А. Кормич, І.Г. Бережнюк,

А.О. Босак, Б.М. Габрічидзе, П.В. Пашко, О.Ю. Григор'єв, Л.А. Панкова, Є.В. Додін, С.В. Ківалов.

Процедури (від лат. *procedo* «просуваюсь, проходжу») – це офіційно встановлений чи узвичаєний порядок здійснення, виконання або оформлення чого-небудь: низка яких-небудь дій, хід виконання чого-небудь [1, с. 528].

Загалом в юридичній науці «правова процедура» визначається як система, яка орієнтована на досягнення конкретного правового результату та виступає засобом реалізації основної, головної для неї правовідносини [2; 8]. Особливістю її є те, що вона має місце в різних сферах права, а саме: господарському, митному, адміністративному, фінансовому, кримінальному праві. Наукові дослідження доводять, що правова процедура має ознаки загальносоціального явища із врахуваннями правової сфери її функціонування [3, с. 150].

Ця система внутрішньо структурована та динамічно розвивається завдяки правовим відносинам.

Поняття «митні процедури» в нормативно-правових документах України вперше було зазначено у Наказі Державної митної служби України № 828 від 30 грудня 1998 р. «Про затвердження Типової технології митного контролю та митного оформлення товарів та інших предметів». Відповідно до цього документа, митні процедури – це здійснення контролю за дотриманням порядку переміщення товарів, їх огляд, оформлення документів, накладення митного забезпечення, перевірка вірності заповнення вантажної митної декларації, нарахування сум, що підлягають сплаті, підготовка статистичних даних та інші дії, що виконуються митними органами України відповідно до законодавства України в галузі митної справи [4].

Відповідно до п. 19 ст. 1 Митного кодексу України 2002 р., митні процедури – це операції, пов'язані із здійсненням митного контролю за переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон України, митного оформлення цих товарів і транспортних засобів, а також із справлянням передбачених законом податків і зборів (п. 19 ст. 1) [5]. У чинному Митному кодексі України 2012 р. (п. 21 ст. 4) є поняття «митна процедура». Митна процедура – зумовлені метою переміщення товарів через митний кордон України сукупність митних формальностей та порядок їх виконання.

Своєю чергою, митні формальності Митний кодекс 2012 р. трактує як сукупність дій, що підлягають виконанню відповідними особами і органами доходів і зборів із метою дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи.

У чинному МКУ (п. 25 ст. 4) також передбачено поняття «митний режим». Митний режим – це комплекс взаємопов'язаних правових норм, що відповідно до заявленої мети (переміщення товарів через митний кордон України) визначають митну процедуру щодо цих товарів, їх правовий статус, умови оподаткування і зумовлюють їх використання після митного оформлення. Із вищезазначеного випливає, що поняття «митний режим» набагато ширше, ніж «митна процедура», адже охоплює значну кількість складників та встановлює загальний правовий механізм переміщення товарів. Тобто митна процедура є елементом митного режиму та реалізовується як його частина.

На думку Б.М. Габрічидзе, митні процедури – це контроль за дотриманням порядку переміщення товарів і майна, огляд предметів, оформлення митних

документів, накладення митного забезпечення, перевірка правильності заповнення вантажної митної декларації, нарахування митних платежів, передача статистичних відомостей органам Держкомстату та інші дії органів державного митного контролю на виконання законодавства з митних питань [6, с. 189].

В.І. Царенко вважає, що процедура є складовим елементом процесу, адже процес є явищем, ширшим за обсягом, динамічнішим. У процедурі проявляються такі характеристики: стабільність, сталість явища, рівновага, спокій у русі матерії. Процес може містити безліч процедур [3, с. 150]. Крім того, безпосередньо митні процедури науковець зараховує до адміністративних процедур та вважає їх елементом адміністративно-процедурних відносин.

У Митному кодексі України 2002 р. (п. 19 ст. 1) було визначено поняття митних процедур та його складових елементів: «Митні процедури – операції, пов'язані зі здійсненням митного контролю за переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон України, митного оформлення цих товарів і транспортних засобів, а також із справлянням передбачених законом податків і зборів». Цю градацію підтримують деякі науковці та правознавці (С. Денисенко, А. Мазур, А. Брачук та ін.).

На нашу думку, це найбільш оптимальна класифікація, що надає повну характеристику та визначає сутність митних процедур.

До складу митних процедур входять такі елементи:

- митний контроль;
- митне оформлення;
- справляння (сплата) митних платежів, умови здійснення яких залежать від мети, форми та умов їх переміщення (тобто певного митного режиму).

Перший елемент митних процедур – митний контроль. У словнику фінансово-правових термінів поняття «митний контроль» зазначається як сукупність заходів, що здійснюються митними органами в межах своєї компетенції з метою забезпечення додержання норм Кодексу, законів та інших нормативно-правових актів із питань митної справи, міжнародних договорів України, укладених в установленому законом порядку [7, с. 273].

Проаналізувавши бачення науковців щодо сутності поняття «митний контроль», ми дійшли висновку, що мають місце різні підходи до визначення його змісту та мети, проте саме поняття трактується здебільшого ідентично.

А.В. Мазур поняття митного контролю визначає як сукупність перевірочних заходів, здійснюваних митними органами в межах своєї компетенції на засадах вибіркової, з метою забезпечення додержання норм нормативно-правових актів із питань митної справи та міжнародних договорів України, укладених в установленому законом порядку [8, с. 47].

Ширше трактування цьому поняттю надає Ф.Г. Клян. Науковець визначає митний контроль як сукупність заходів, що здійснюються митними органами з метою забезпечення додержання норм законодавства держави у сфері митної діяльності та міжнародних договорів, укладених у встановленому

законом порядку, він є ключовою функцією діяльності митних органів, має специфічні ознаки, форми та режими проведення [9, с. 5].

І.І. Дюмулен вважає, що митний контроль – це комплекс заходів, які здійснюються національною митною службою. Проте метою митного контролю науковець визначає забезпечення ввезення та вивезення товарів і транспортних засобів та інших операцій із ними (наприклад, перевірка правильності нарахування митних платежів) відповідно до законів держави, а також у визначенні конкретизує шляхи забезпечення митного контролю: перевірка документів та відомостей про товари і транспортні засоби, митний огляд товарів або транспортних засобів [10, с. 163, 328].

Відповідно до чинного МК України (п. 24 ст. 4) митний контроль – це сукупність заходів, що здійснюються з метою забезпечення додержання норм цього Кодексу, законів та інших нормативно-правових актів із питань державної митної справи, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку.

Головна його мета митного контролю – перевірка та виявлення за допомогою різних форм контролю відповідності проведених митних операцій та дій митному законодавству; дотримання фізичними та юридичними особами, які беруть участь у митній діяльності, встановлених митних правил і процедур, тобто порядку переміщення через митний кордон України товарів та інших предметів.

Розглядаючи це поняття, ми можемо виділити його характерні риси:

- митний контроль є діяльністю, що виражена у формі системи контрольних заходів;
- діяльність проводиться виключно митними органами;
- дії уповноважених органів у процесі здійснення контролю, у рамках нормативних вимог, ґрунтуються на системі управління ризиками та виборі митної стратегії;
- об'єктом контролю є дії різних суб'єктів митних правовідносин та їх відповідність вимогам митного законодавства;
- метою є попередження, виявлення порушень митного законодавства.

Митний контроль – перший елемент митних процедур, що здійснюється у пунктах пропуску на державному кордоні у спеціально визначених місцях (зонах митного контролю) виключно посадовими особами митних органів під час переміщення товарів та інших предметів (залежно від їх виду та мети переміщення) через митний кордон у передбачених митним законодавством формах (перевірка документів, усне опитування, огляд митних об'єктів та ін.) із метою забезпечення дотримання чинного законодавства, контроль за виконанням якого покладено на митні органи [11, с. 21–22].

Другою складовою частиною митних процедур є митне оформлення.

Чинний Митний кодекс України митне оформлення трактує як виконання митних формальностей,

необхідних для випуску товарів, транспортних засобів комерційного призначення (п. 23 ст. 4) [12].

У науковій літературі відсутнє загальне визначення поняття «митне оформлення», проте можна визначити його характерні ознаки:

1) митне оформлення – це діяльність, що виражена у формі виконання суворо зазначених послідовних дій (процедури);

2) цей вид діяльності:

- проводиться митними органами;
- здійснюється з метою помістити товари та транспортні засоби під відповідний митний режим та завершення дії цього режиму;
- здійснюється щодо товарів та транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон;
- регулюється митним законодавством та відповідними нормативно-правовими актами.

До митного оформлення належать:

- пред'явлення товарів і транспортних засобів контролюючому органу у визначені терміни;
- подання декларації на товари з необхідними супровідними документами (рахунок-фактура, ліцензія на імпорт, сертифікат про походження тощо);
- у певних випадках надання гарантії і сплата належних мит і податків.

З урахуванням вищевикладеного митне оформлення та митний контроль доцільно розглядати з урахуванням п'яти загальних аспектів їх правової природи:

- вони є інститутами митного права;
- вони є етапами митного процесу;
- вони є елементами митних процедур;
- вони є сукупністю дій (діяльністю), що проводять митні органи;
- вони є заходами забезпечення виконання митних правил, що встановлені законодавством.

Наступний елемент митного контролю – справляння (сплата) митних платежів.

Система податків, зборів та митних платежів – основна дохідна частина бюджету країни.

У загальному сенсі митні платежі – це система податків та зборів, якими обкладаються товари, що перетинають митний кордон [13, с. 5]. У більш розгорнутому варіанті – це податки та збори (основні й додаткові), що нараховуються у встановленому порядку у процесі переміщення через митний кордон країни товарів та інших предметів під контролем митних служб [14, с. 352–355].

Згідно із п. 24 ст. 24 чинного Митного кодексу України, до митних платежів належать: а) мито; б) акцизний податок з увезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції); в) податок на додану вартість з увезених на митну територію України товарів (продукції).

Митні збори, що включені до переліку видів митних платежів, мають іншу правову природу, ніж податки. Митні платежі представляють собою плату за услуги, що надаються митними органами, а їх розмір дорівнює вартості послуг, що надаються відповідно до нормативних документів. Наприклад, у законодавстві України ставки та особливості

сплати митних платежів і зборів регулюються МКУ, Податковим кодексом України, Законом України «Про митний тариф» від 19.09.2013 р. № 584-VII, відповідними розпорядженнями та наказами центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері державної митної справи тощо. Важливо також зазначити, що повнота сплати митних платежів безпосередньо залежить від того, наскільки чітко та повно на законодавчому рівні прописаний цей механізм.

Запровадження митно-тарифних заходів впливає також на внутрішній економічний рівень країни. Регулюванням митних ставок країна створює певні умови внутрішнім та закордонним виробникам, що націлені на підвищення власне державних інтересів.

Митні платежі є монополістичними або безальтернативними. Монополістичність митних платежів виходить із того, що ці послуги надаються лише митними органами. З огляду на те, що митні органи не можуть займатися комерційною діяльністю, вартість цих послуг має бути лише компенсацією їх

витрат. Єдина услуга, що має бути комерційною, – це зберігання товарів на складах.

Враховуючи вищевикладене, ми можемо визначити, що митні платежі слугують для наповнення державного бюджету, регулювання ввозу та вивозу товарів через митний кордон, як компенсація затрат митних органів за надання послуг.

Необхідно зазначити, що ефективність митних процедур визначається збалансованістю інтересів держави та учасників зовнішньоекономічної діяльності. Встановлення розумного балансу між витратами на здійснення митних процедур, зменшення часу та спрощення митних процедур є пріоритетним напрямом роботи митного органу.

Питання ефективності митних процедур і контролю мають надзвичайно велике значення в програмах сприяння торгівлі. Відомо, що митні процедури та їх ефективність безпосередньо впливають на обсяги експорту та імпорту товарів і часто відіграють роль істотних нетарифних бар'єрів. Отже, необхідне подальше реформування митних процедур, що негативно впливають на зовнішньоторговельний клімат.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / ред. В.Т. Бусел. 5-те вид. Київ : Перун, 2005. 1728 с.
2. Четвериков А.О. Договор о Европейском Союзе. URL: <http://www.eulaw.ru/treaties/teu> (Дата обращения: 16.08.2019)
3. Царенко В.І. Митні процедури: ознаки та поняття. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 3. С. 149–153.
4. Про затвердження Типової технології митного контролю та митного оформлення товарів та інших предметів : Наказ Державної митної служби України № 828 від 30.12.1998 р. станом на 15 липня 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0032-99/828-98>.
5. Митний Кодекс України 2002 р. *Урядовий кур'єр*. 2002. № 148. С. 1.
6. Габричидзе Б.Н. Таможенная служба в Российской Федерации. Москва : Юрид. лит, 1993. 208 с.
7. Словник фінансово-правових термінів / за заг. ред. д.ю.н., проф. Л.К. Воронової. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Алерта, 2011. 558 с.
8. Мазур А.В. Організаційно-правові основи митного контролю в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Харків, 2004. 189 с.
9. Клян Ф.Г. Міжнародно-правове регулювання переміщення товарів через митний кордон : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 «Міжнародне право». Національний університет ім. Т. Шевченка. Київ, 2011. 17 с.
10. Дюмулен И.И. Всемирная торговая организация от А до Я : справочник. Москва : ВАВТ, 2006. 215 с.
11. Денисенко С.І. Міжнародно-правові стандарти спрощення та гармонізації митних процедур у сфері міжнародної торгівлі : дис. канд. ... юрид. наук : 12.00.11 «Міжнародне право» / Український Державний університет фінансів та міжнародної торгівлі. Одеса, 2015. 287 с.
12. Митний Кодекс України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI, станом на 7 листопада 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17/4495-19>.
13. Волосович С.В. Мито та митні платежі. Київ : Київ. держ. торг.-екон. ун-т, 1999. 84 с.
14. Гребельник О.П. Митно-тарифна політика за умов трансформації економічної системи : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. 488 с.